

Ulus Baker'in "Bilimsel Kuşkudan Bilimden Kuşkuya Doğru" (1996) Başlıklı Yazısı Üzerine¹

Oktay Özel

Niçin Bu yazı?

Oldukça zengin ve geniş kapsamlı Ulus Baker külliyesi içinden niçin bu yazıyı seçtiğimin uzun ve derin açıklama gerektirecek bir sebebi yok. Bu bağlamda söyleyebileceğim kısa ve net: Belki bu konular genel ve güncel ilgi alanıma girdiği için... Ve, aynı zamanda, bir yandan da şu sıralar Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yapmakta olduğum Tarih Metodolojisi dersinin uzun epistemolojik girişiyiyle çakıştığı için.

Yazının konusu, problemiği

Ulus'un bu yazısındaki ana derdi, başlığa kısmen yansıdığı üzere, Rönesans sonrasında modern biliminin, kartezyen ilkesi olan "kuşku"dan yola çıkıp, bugün olguların düzenini anlamayı, kavramayı, çözümlenmeyi hedefleyen epistemolojik ve ontolojik hedeflerinin çok uzağına düşmüş olmasının verdiği iç sıkıntısıdır.

Bu sıkıntıyı artıran bir husus daha var: Bu süreçte modern seküler düşüncenin ve bilimin üzerine kurulduğu pozitivizmin akademiden önce devlet ile onun kontrol ve şiddet aygıtları üzerinden kurumsallaşmasından kaynaklanan bir çıkar ilişkisine girmiş olması.

Ona göre, daha da vahimi, epistemolojik açıdan, bilimler dünyasıyla inançlar dünyasının bir çeşit inanma istemini çağırarak ve garip bir bilgiler-inançlar-hurafeler karışımı üreten "suç ortaklığı"dır.

---

¹ Ulus Baker'in orijinali *Cogito*, 6-7 (1996), 123-132'de yayınlanan ve sonradan Ulus Baker, *Yüzeysel Bilim Fragmanları* der. Ege Berensel (İstanbul: Birikim Yayınları, 2009) içinde yeniden basılmış olan bu yazısı üzerine 30 Kasım 2016 tarihinde Ankara'da "Ulus Baker Okumaları" serisi kapsamında yaptığım konuşmanın metnidir. Bu etkinliğin düzenleyicisi Onur Eylül Kara'ya böyle bir okumaya ve paylaşımına vesile olduğu için teşekkür ederim.

Ulus, böylece, modern bilimin giderek olgulardan kaçan yeni bir tür tanrıbilime dönüşmesinin ve bugün geldiği noktada, bilimsel etkinliğin akademik kariyerizme indirgenmiş olmasının yarattığı tehlikeye dikkat çekmek istemiş. Ona göre, bu gidişatın, bu “çıkarlar sistemi”nin yıkılması kaçınılmazdır. Ve, bunun da kaçınılmaz sonucu nihilizmdir!

Bu yazıda yapmaya çalıştığı ise, modern seküler düşüncenin Kartezyen dünyasının bu mukadder yıkımına bilimler adına ne tür bir alternatif epistemolojik bakış açısıyla direnilebileceğini soruşturmak, daha doğrusu bunun imkânlarını araştırmak.

Ulus, bu alternatifi ve imkânı Descartesçi Kartezyen düşüncenin bilgikuramsal radikal ayıklama öneren “ya hep ya hiç”ci metodolojisine karşı, yine modern Aydınlanma dünyasının içinden bizlere seslenen Spinoza ve Leibnizin felsefelerinde ve metodolojilerinde buluyor. Çünkü modern positivist düşüncenin kendi sonunu getirmiş olan Kartezyen dünyasının içinden bir alternatif çıkmayacağı açıktır Ulus’a göre.

Ona göre, bu meselenin kaynağı derindir ve bu da tâ başından Rönesans sonrasının modern dünyasında hakikatin ve her türlü kutsallığın silinmesinin, eritilmesinin yarattığı kozmik savrulmayla gelen kesinlik kaybıdır. Kant’ın teorik aklını dahi tedirgin eden bu modern rahatsızlık önemlidir. Önemlidir, çünkü Kartezyen radikal temizliği öngören metod bu rahatsızlığı bilimler üzerinden, onun hakikati ikame eden kesin ve doğru bilgisi (=bilimsel bilgi, OÖ) üzerinden gidermeye çalıştı. Ulus’un burada işaret ettiği sorun, eskinin dinsel hakikat rejimine karşılık yeninin “bilimsel” bir hakikat rejiminin kurulmasıdır.

Halbuki, Ulus’a göre, bilimlerin hakikat arayışı üzerine temellendirilmiş olduğunu sanmak zararlı, hatta en zararlı varsayımlardan biridir. Bu varsayım sebebiyledir ki, modern bilimler (ve Aydınlanma felsefesi) üzerinden süregiden kesinlik arayışına hep bir inanma istemi eşlik edegeldi. Ulus’un dikkat çektiği tehlike, bu garip alayımın ifade ettiği “çıkar ilişkisi,” o suç ortaklığı, modern bilimlerin de o arkaik hakikat kavramı üzerinden kendilerini meşrulaştırmaya çalışmış olmalarıdır. Bir kez inşa edilen yeni hakikat (-rejimi, “söylemin düzeni”, “bilim adamının sözü”, “bilirkişiler/uzmanlar dünyası”), artık olguların dünyasından, hayattan kendi istediği gibi davranmasını beklemektedir adeta.

Ulus'a göre, kendi sonunu getiren böyle bir bilimler algısı ve pratiğidir. Dolayısıyla yeni bir bilim pratiği ve epistemolojisi (hatta ontolojisi, OÖ) farklı bir düzlemde kurulmalıdır.

Bu mesele üzerine Ulus'un temel tartışmasını üç anahtar isim, Descartes, Spinoza ve Leibniz üzerinden nasıl bir argümantasyonla geliştirdiğine kısaca bakalım.

Temel mesele/tartışma: Kırk ambar "Ansiklopedi"yi (tüm zamanların bilgi havuzu) ne yapmalı?

Bacon ve Descartes

Ulus konuya doğrudan Kartezyen kuşkuculuğun kurucu babaları Bacon ve Descartes ile başlar. Çünkü onların, bilhassa Descartes'ın bilgi kuramı doğrudan bu soruya, bir sorun olarak gördükleri insanlığın yanlış bilgiler, inançlar ve hurafelerle kirlenmiş bu heterojen bilgi havuzuyla ne yapacağız sorusuna verdikleri cevap Ulus'un ele aldığı sorunun başlangıç noktasıdır.

Her iki düşünürün de bu konudaki cevabı aynı kapıya çıkmaktadır: Büyük bir temizlik, ayıklama hareketine girişmek şart! Doğruyu yanlıştan, doğru bilgiyi yanlış bilgidan, belirgin olanı belirsiz olandan, vs. ayıklamak... Ulus'un "sepetin içindeki çürük elma" metaforu üzerinden tartıştığı bu radikal temizlik düşüncesinin sonucu da radikal oldu, ona göre:

1. Modern bilimin başlangıcına kaynaklık eden Kartezyen kuşkuculuk, modern düşüncenin (ve bilimin) yapılaşma sürecini, Aydınlanma'nın da içinden geçerek belirledi.
2. Düşüncenin (ve bilimin) farklı imkanlarını, yollarını bastırdı.
3. Yenilerin kesinlik duygusuna, inanma isteğine, arayışına karşılık geldi (bilhassa varlık ve bilgi sorununu bu yönetime indirgeyen Descartes üzerinden).

Sepetin içindeki çürük elmaları ayıklama ameliyesine temel oluşturan Kartezyen kuşkuculuk modern bilim için de kendini üzerinde inşa edeceği bir zemin oluşturdu elbette. Ama bu zeminin "kılı kırk yarıcı", "ya hap ya hiçi" niteliği, en aza indirgemeci yaklaşımı, ayıklaya ayıklaya elde kalan bir kaç elma ile hakikati tekrar kurmaya girişmek anlamına geliyordu. Ulus'a göre bu regresyona dayanan, "ne kadar safra atarsan o kadar iyi!"ci bir tutumdur: "Kuşku duyduğunu

at!", Varlığı en aza, en kesin olana indirge!; elde kalan doğru bilgidir, dolayısıyla da bilimsel bilgi...

Leibniz (Bir Sepet elma)

Ulus bu noktada kronolojik olarak kendisinden önce gelen Spinoza'yı sona bırakarak Leibniz'e geçer ve bu bahiste, yani "Ansiklopedi'yi ne yapacağız bahsinde, Descartes'a karşı daha doğru tutumu ve alternatif öneriyi Leibniz'de bulur. Leibniz kısaca şunu demektedir:

Evet, Ansiklopedi'nin herşeyi içinde barındıran doğru yanlış bir bilgiler ve bilimler karmaşası olduğu doğrudur. Ancak bu karmaşayı, Kartezyen "ya hep ya hiç" mantığıyla ve yöntemiyle çözmeye çalışmak bizi bir yere götürmez. Çünkü o çürük elmaların içinde de sonsuz sayıda canlı varlık, bir mikrokosmos vardır.

Ve, daha önemlisi, dünya da Ansiklopedi gibi sonsuz bir karışımdır.

Dolayısıyla, her elmanın içindeki o mikrokozmosa yer açan, onun varlığını yok saymayan bir esneklik öğretisine ihtiyaç vardır. Böyle bir içerici öğretilerde, Kartezyen kuşkuculuğun öngördüğü ve varsaydığı türden tarafsız, mutlak ve kesin "bilinç", yani Descartes'in Cogito'su işimize yaramaz. Çünkü bu yaklaşım o kocaman ve çok katmanlı varlıklar alanını yok sayar. Ayrıca, kuramsal olarak, bu çoklu varoluş evreninde zihnimizin işin (=bilgi'nin) doğrusunu eğrisinden ayırmak için bir filtrelemeye ihtiyacı varsa, olacaksa, bu filtreleme (=yok sayma değil ama), söz konusu girift karmaşanın unsurları arasındaki ilişkiselliği, çokluğu (çoğulluğu) dikkate alan bir bakış açısı içinde yapılmalı. Buradaki temel ilke, bakış açılarının çoğulluğudur. Ulus'a göre, Leibniz böylece bilimlere, bakış açlarına dikkat etmeyi ve saygı duymayı önermekteydi. Yani tam da Kartezyen kuşkuculuğun yok sayma eğiliminde olduğu o çoğulluğa ve onun çoklu perspektiflerine saygı duymak...

Ulus'a göre, Leibniz ile birlikte modern bilimin, o mikrokozmosun "farkedilemezleri"yle (metafizik anlamda "bilinemezler" ile karıştırılmasın) ilişkisi başlar (buradan doğa bilimlerine, biyolojiye bir kapı açılır). Böylece, doğa artık mikroskopik bir kavrama kavuşabilecektir.

Leibniz'in bu yaklaşımının doğal sonucu şudur: "Dünya bir arada mümkün" olan perspektiflerin toplamıdır. Bu ise, modern bilimlerin kolayca kabullenebileceği bir önerme değildir Ulus'a göre.

Çünkü tam ta Kartezyen kesinlik ilkesinin karşısına açık bir görelilik ilkesiyle çıkmaktı: Çoğul perspektiflerin göreliliği ilkesiyle.

Bu ne demek? Ulus'un verdiği kent metaforu örneğinde gördüğümüz, "özne"ye göre değişen gerçeklik yerine (ki o zaman bilim de ideolojiyle birlikte "dünyaya yönelik bir davranış türü olur"), kendini özneleştirmelere hep farklı biçimlerde, algı ve bilme düzenlerinde sunan görelî bir dünya. (Ya da Marx'ın "köylü saraylı gibi düşünemez" sözü; düşünürse o ideoloji olur. Althusser).

Ve Spinoza (Kandaki Kurtçuğun Perspektifi)

Ulus'un Spinoza'yı bu noktada devreye sokmasının nedeni, o mikro dünyayı ve o dünyanın çoğul perspektiflerini iyice ufaltmak, sonradan Tarde'ın da yeniden ele alacak olduğu tek tek bireylerin toplumdaki daha karmaşık ve çoğul olduğuna dair önermesine daha rahat geçeceği bir platform yaratmaktır (her ne kadar bu makalesinde Tarde'a atıf yapmasa da; bunu diğer çalışmalarından biliyoruz). Spinoza ile elmanın içindeki kurtçuklardan kandaki kurtçuğa, onun perspektifine geçeriz.

Spinoza'nın bu tartışmaya katkısını üzerinden anlatmaya çalıştığı "kandaki kurtçuk" modeli, o kurtçuğun bakış açısında düğümlenir. Buna göre, bu kurtçuğun perspektifi, Doğa'nın tümünden o kadar uzak, bütünselliğini kavramaktan o kadar uzaktır ki, bu yolda girişilecek bir inceleme sonsuza kadar sürecek bir mesai gerektirir. Buradaki kurtçuk hem hayattaki çoğul özneler, onların çoğul perspektiflerine tekabül eder, hem de bilim insanına.

Bu durumda, zihnin doğal ışığının (*lumen natural*) her insana sunduğu, ancak tarihsel-mekansal sınırlılıkları yüzünden kalabalıkların asla kullanma gücüne sahip olamadıkları kavrayış gücünün ciddi bir tamirden geçirilmesi, ayrıca, bilginin de dünyaya yöneltmesi gerekmektedir. Ama yine de aklın yoluyla dünyayı kavramaya çalışmak hem bilim hem felsefe için tamamlanabilir bir uğraş değildir. Bu sebeple, Spinoza, Ansiklopedi'yi ayıklamak yerine, onun içerdiği her tür bilginin, inancın, doğrunun ve yanlışın meşru varlığını tanır. Ansiklopedi'nin o vülger anlayışını, "vülger bilgileri"ni ahlak ve dini inançlar alanına, etiki ise bilimler alanına koyar.

Böylece, bu noktada ucu açık bir bilim anlayışıyla kapalı bir dizge olan ve sistematik yanılışmalardan oluşan o “völger bilgiler” alanının kendi işlevleri açısından kavranması ve meşruyetlerinin tanınması söz konusudur.

Ulus’a göre Spinoza’nın amacı, bilimsel-felsefi dünyayı, yani akıl gözüyle kavranılan dünyayı tanrıbilim ve inançla yönlendirilen dünya üzerinde hâkim kılmak değil, bu iki dünyayı (bilgi ve inanç) birbirinden ayırmaktır. Bu yüzden, Ulus’a göre, Spinoza ilk “laik” düşünür sayılabilir.

Bu iki alan, bilim ve din, birbirlerinin üzerinde tahakküm kurmak (ya da Kartezyen kuşkuculukta olduğu gibi, diğerini yok saymak) yerine kendi sorumluluklarını üstlenmeli. Ancak böylece Spinoza’nın düşüncesi, hâlâ “geleceğin felsefesi” olma işlevine yeniden davet edilebilir (Sombart ve Tarde’dan sonra).

Böylece Ulus, yazısının sonuç kısmına gelmeden, Spinoza üzerinden, önümüze bir kavram ve bir işaret daha bırakıyor: **Ucu açık bilim ve geleceğin felsefesi.**

“Sonuç Yerine” alt başlığının yanına eklediği ifade muhtemelen bu tanımlamaları karşısına koyduğu mevcut durumun sevimsiz gerçeğine işaret ediyor ona göre: **“Sıradan Bilim”**in öyküsü. O halde, bakalım sözü nereye getirip nasıl bağlıyor.

Sonuç Yerine (Sıradan Bilimin Öyküsü)

Ulus, soruşturmasını, tartışmasını 19. yüzyılın dünyasının bir merakı ve hastalığı olarak ortaya çıkan völgarizasyon bahsiyle açar. Ona göre, bu tekno-bilimsel bir dünyadır ve merkezinde artık “özel” konumuyla bilim adamı da vardır. Bilim bu çağda üniversite üzerinden kurumsallaşmış, çağın şiddet pratiklerine doğrudan katkı sunmuştur; artık bu pratikler “bilimsel” olarak yapılmaktadır. Ama, başta da belirttiği gibi, açıklık ve demokrasi çağı olarak inanılan bu modern dünyanın bilimsel pratikleri içinde bile bir “gizli bilim”in, esoterizmin tohumu hâlâ varlığını sürdürmektedir. Tanrısal ve dünyasal gücün yasalarını yorumlayan ve şeylerin gerçeğini iyice bulandıran tefsir ve fıkıhın günümüze mirası olan hermenötik bu tohumun içinde barındığı kulvarı oluşturur. Peki bunların völgarizasyonla ilişkisi nedir?

Ulus, vülgarizasyonun toplumlari bilgili kılmak için yapılmadığını, bilim insanının toplumsal talebe bir cevabı olduğunu söyler. Yani, ona göre, vülgarizasyon bilimsel bulguların toplumun anlayış ve hayal gücüne indirgenerek tercümesidir ve mevcut “söylemin düzeni”nin bir parçasıdır. Kaçınılmaz olarak da burada bir dışlama alanı oluşturur.

Çok açık olmamakla birlikte, Ulus, vülgarizasyonu saf bilimsel bilginin karşısında konumlandırıyor gibidir (ama öyle bir şeye inandığını gösteren bir şey de yok metinde! O halde neyin karşısına koyuyor vülgarizasyonu? Sahih bilim? OÖ). Ve Spinoza'nın *vulgus*'u, yani halka, kitleye ait olan kategorisi, insanın dünyaya, hayata doğru yönelmesinin tek biçiminin “bilgi” aracılığıyla olmadığını kanıtıdır. Zaten modern eğitim de bilimsel olmaktan ziyade, toplumu terbiye etmeyi amaçlamamakta mıdır?

Ulus burada, bilgi üretme sürecinin şeffaf, demokratik niteliği ve çoğulluğu, çoğul perspektiflerin (bakış açılarının) bir arada varolduğu bir arzu edilen (ideal dememek için sanırım. OÖ) bilimsel pratiğin imkânlarına dair tartışmasını, bilimin, bilimsel pratiğin modern devlet aygıtlarınca nasıl kurumsallaştırılarak, işlevselleştirildiği meselesine getirmiştir artık. Vülgarizasyonu da bilimsel bilginin enformasyona dönüştürülerek kitlelerin kavrayış ve hayal gücüne, kapasitesine indirgenmesi sebebiyle eleştirmektedir.

Eleştirdiği bir başka önemli husus ise, bu tekno-bilimsel dünyada önce sanayileşmenin, ardından enformasyonun doğasına boyun eğmeğe mecbur bırakılmış Batı'nın bilimsel devriminin tam da bu süreçte heterojen düşünceler alanını dışlaması, Nietzsche'nin de zamanında işaret ettiği gibi, bu devrimin Pirus zaferi niteliğidir. Nietzsche'ye göre burada söz konusu olan, bizzat “bilimsel yöntem adı verilen o şeyin bilimler üzerindeki zaferidir.”

Ulus için belli ki bu kritik bir noktadır, çünkü söz konusu bilim yöntemi o Kartezyen kuşkuculuğun kesinlik peşinde giriştiği radikal temizlik, ayıklama ilkesinin üzerinden üretilen yöntemdir. Ve bu yöntemle gelinen noktada artık bilim kendisine özerk bir alan bulmakta zorlanmakta, adım adım kendisini yok etmekte, vülgarizasyona, yani sıradan bilime dönüşmekte ve mevcut tekno-bilimsel dünyanın baskıcı, heterojen düşünceler alanını dışlayan düzeneğine teslim olmaktadır.

Bu düzenek içinde ve o tarihsel süreçte zaten bilim adamı profili de 19. yüzyıl öncesinin çileci rahibinden, yirminci yüzyıl başlarının “meslek aydını”na, ve nihayet şimdilerde departmanlara ayrılmış ve fikirler göçünün geçişliliklerini hızla ortadan kaldırmakta olan işbölümünün (=uzmanlaşmanın, OÖ) dayatmasıyla bir “kariyer erbabı”na dönüşmüştür. Ve bu uzman kişi, kendi mesleğinin icrasında artık bilimin Magnum Opus’larıyla ilgisini kaybetmek, raporların ve periyodiklerin diliyle, kısacası “çarpıtılmış bir vülgarizasyon”un diliyle konuşmak zorundadır.

Ulus’a göre, buradan bir çıkış teorik olarak hâlâ mümkün görünmektedir. Ama bunun, yazısını kaleme aldığı 1996 yılı itibariyle ortalığa sarmış olduğunu söylediği göreliliğin “postmodern” yorumları üzerinden olamayacağını söyler. Çünkü, bu tarz bir bilim artık yaşama yönelik olma niteliğini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bir başka tehlike ise, bilimin, öteki insan duygulanımlarıyla (burada daha sonra üzerinde çok duracağı Spinoza’nın Affectio’sudur söz konusu olan), iç içe geçeceği çoğulculuğu yitirmektir.

Ulus, yazısının giriş kısmında sözünü ettiği o kaçınılmaz yıkılış ve kaçınılmaz nihilizm haline bu noktada bir kez daha dolaylı olarak işaret eder. Bu kez, belirlenmiş hatlar üzerinde, başı-sonu belli olarak inşa edilmiş otoyollar metaforunu kullanarak, Virilio’nun “bilgi otoyolları” kavramı üzerinden söyler söyleyeceğini: Altyapı ve güvenliği sağlama mühendisliğinden yoksun olan 19. yüzyılın demiryolları örneğinde olduğu gibi, farklı yollardan (perspektiflerden) beslenmeyen, o yollara açılmayan, onlarla temasa geçmeyen bilim pratiği de “yaşamın her alanında büyük bir afallama durumuna, üzerinde yaşanacak panik, depresyon ve felaketlere oldukça açıktır.”

O yüzden, henüz sonraki dönemlerin bu sonucu üreten kurumsallaşmalarından sorumlu olmayan 17. ve 18. yüzyılların içinden bize seslenen Spinoza ve Leibniz’i ziyaret eder Ulus, muhtemel çıkış imkânının onların çoğul perspektiflerin bir arada bulunduğu, görelilik ve esneklik ilkeleri üzerinde biçimlenmiş bilgikuramını bugüne davet etmekte görür.

Yazı üzerine birkaç not

Öncelikle, Ulus’un bu yazısı, 1990’larda ilk postmodernizm tartışmalarının yaşandığı ortamda kaleme alınmış. O ortamın birçok özelliğini içinde barındırıyor. Dolayısıyla, bizim kuşağın daha derinden tecrübe ettiği o dönemin genel ruh ve zihin hâlini hatırla(t)makta yarar var:

Soğuk Savaş dünyası çözülmüş, kafalar ve ruhlar karışmış, iyi-kötü bildiğimiz (kesinlikleriyle), ya da bildiğimizi sandığımız bir dünya çökmüş, yerine nasıl bir dünyanın kurulacağı belirsiz (hani zihnimiz belirsizlikten hazzetmez ya), yeni bir yol ve yön arayışının egemen olduğu bir karmaşa, kaos hali... Belli belirsiz bir iyimserlik de var, ama o da çok güdümlü ve tek taraflı (doğruyu söylemek gerekirse o mağrur tavrıyla epeyce de sevimsiz): Eski iki dünyadan birinin çöken öteki üzerinde zafer kutlaması yapan, Tarihin Sonu'nun geldiğini ilân edenlerin iyimserliği... Zafer çılgınlıkları! (Fukuyama ne kadar doğru okundu acaba?). Bir de modern biliminin sol versiyonunun aldığı darbe ortamında sağ ve muhafazakâr geleneğin içinde taşıdığı o "gizli bilim" esoterizminin açıldığı bütün eski, arkaik bilgi türlerinin, modern seküler bilime, Kartezyen kuşkuculuğa cepheden saldırıları ve o esnada gündeme gelen "postmodernizm" tartışmaları. Hani o Feyerabend'in "Against Method"ının da o karmaşa içinde çoğunlukla yanlış okunmasının (Ulus haklı!) ve alternatif bilim metoduymuşcasına birden ortalıkta dolaşmaya başlayan o vülger slogan, "anything goes!"a duyulan haklı tepkiler...

Ve tam da o ortamda Ulus'un ve bizlerin de içinde bulunduğu dönemin genç kuşak sosyal bilimcilerinin "Yeni Bir Sosyal Bilim İçin" kapıların açılması çağrısı yaptığı günler (bkz. *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek, Sempozyum Bildirileri*, Metis Yayıncılık, 1998, 2013; I. Wallerstein, *Sosyal Bilimleri Düşünmemek*, BGST Yayınları, 2013)). Disiplinlere, departmanlara hapsolmuş bilimin önce kendi içinde birbirine kapıları açması gereğine, aynı zamanda tam da Ulus'un bu yazıda üzerinde durduğu hayatın içerdiği karmaşıklığın tamamını kapsayan esneklikle ve görelilik ilkesi üzerinden icra edilecek içerici, çoğulcu, "daha demokratik", tahakküm ilişkilerinden ve düzeneğiyle arasına görünür bir mesafe koymuş bilim pratiğine duyulan ihtiyacın dayattığı yıllar...

Ve süreçte, sonradan kabaca "self-reflective methodology" adı altında şekillenecek daha da belirginleşecek olan yeni yöntem arayışları...

Bu yazı üzerinden bir kez daha anlıyoruz ki (o günlerde çok iyi gördüğümüzü söyleyemeyeceğim; en azından kendi adıma), Ulus daha o günlerde doktora tezinin ana çatısını tam da bu mesele üzerine kurmuştu. Bu yazıda kullandığı terminolojinin ve geliştirdiği tartışmanın daha gelişkin ve rafine sonucunu bir on sene kadar sonra doktora tezinde nihai sentezine taşıyacaktı.

Bu yazının kanaatimce böyle bir tarihselliği var.

İki de soru:

İlki: Ulus ve postmodern eleştiri ilişkisi. Ulus bu tarihsel tartışmanın neresinde(ydi bu yazıyı yazdığı esnada)? Kısa cevabım (hem bu yazı hem sonraki müktesebatı üzerinden):

Kesinlikle içinde! Asla dışında değil...

Daha o yıllarda, zaman zaman “postmodernizm”in adının geçtiği her yerde bir tedirginliği, bir keskin negatif tutumunu açıkça dışa vurmasına rağmen (ki o tepkisi o tartışmanın o günkü epeyce vülger ve politik dili ile içeriğineydi, haklı olarak), kolaycılığa kaçmadığı görülüyor. Bu önemli tartışmayı daha olgun bir düzleme çekmeye ve içeriğe kavuşturmaya çalışan bir Ulus Baker vardı karşımızda. Bu yazısı onun bu konudaki ilk denemelerinden, öyle anlaşılıyor.

Doktora teziyle daha rafine içeriğini bulan sonraki çalışmalarına baktığımızda bugün gördüğümüz, Ulus’un postmodern eleştiriye epistemolojik düzlemde anlamlı, değerli ve orijinal bir katkı yaptığıdır. Onun önerdiği ve tarihsel dayanakları bir ayağıyla daha 1996’da bu yazıda işlediği Spinoza ve Leibniz’in düşüncelerine uzanan yeni metodolojisini de geniş anlamıyla postmodern eleştirinin bugüne kadar geliştirdiği önemli ve orijinal bir sentezi olarak görme eğilimindeyim.

İkincisi: Yine, sonraki yazılarının ve doktora tezinin ışığında, Ulus’un bu yazıya da yansıyan çağrısının, Spinoza ve Leibniz (sonra da Tarde) üzerinden düşünmeye davetinin görünür bir etkisi, sonucu oldu mu Türkiye’de sosyal bilimler teorisi ve pratiğine? Onun işaret ettiği tehlike (bilimin akademya üzerinden kariyerizm noktasına gelmesi ve sistemle açık işbirliği) geçti mi? Hem bilgikuramımızda hem pratiğimizde herhangi bir değişiklik oldu mu? Yoksa sorular ve sorunlar daha da mı derinleşti?

Ben daha derinleştiği kanaatindeyim.

Ya da şöyle formüle edeyim: Akademya içinde yaptığımız işin a) günümüz dünyası içinde hangi düzeneğin parçası olduğu, b) o düzenek içinde hangi kariyer hesaplarıyla var olduğumuz bahislerinde ne düşünüyoruz? Ve, belki en önemlisi, c) bizzat işimizin, mesleğimizin, yani bilimlerin doğasını iç referanslarına kulak vererek düşündüğümüz oluyor mu hiç? Bu düzende

varolmak için çırpınan “akademisyen” bireyliklerimizin muhtemelen daha âcil ve birincil ontolojik sorgulamalarının yanında, ara ara zihnimiz kendi üzerine (epistemolojik düzlemde) de düşünme fırsatı buluyor mu?

Bunu Ulus’tan sonra, onun geriye bıraktığı müktesebatı eşliğinde daha fazla ve bilinçlice yapabiliyorsak ne âlâ!

Çünkü kendisi üzerine düşünmeyen, düşünmeye de nedense pek yanaşmayan bir zihnin (bilim zihninin), nesnesi (diğer bireylikler ve toplum) üzerine utangaç veya açık bir otoriteyle söz söyleme hakkını kendinde nasıl gördüğü sorusu içinden kolay çıkılır bir etik soru/sorun olmasa gerek.